

SPOLUPRÁCE NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE, RODINY A ŠKOLY: ZKUŠENOSTI Z PROJEKTU CESTY K INKLUZI

Lucie Petříčková a Marie Dlouhá

Diakonie Západ

Abstrakt: V příspěvku jsou prezentovány aktivity, které v rámci projektu Cesty k inkluzi (CZ.02.3.61/0.0/0.0/15_007/0000166) zajišťovala partnerská organizace Diakonie ČCE – středisko Západní Čechy (Diakonie Západ), nestátní nezisková organizace poskytující sociální služby. Představujeme možnosti i limity podpory především sociálně znevýhodněných dětí a jejich rodin v kontextu spolupráce systému školství a sociálních služeb.

Klíčová slova: sociální služby, sociální znevýhodnění, průvodce žáka, koordinátor inkluze.

ÚVOD

Některé děti ve škole opakovaně zažívají neúspěch. Nerozumí učivu, nestíhají vypracovat úkoly zadané při vyučování, následně nedokáží plnit domácí úkoly, uspět při ověřování znalostí. Opakují stále stejné chyby, jsou hodnoceny jako ne-dostatečné. K tomu se často objevuje zapomínání pomůcek, zvýšené absence, neúčast na zpoplatněných školních akcích atd. Jejich rodiče situaci neřeší, řešit neumějí, možná ani neví, že by nějak řešit mohli či měli, často sami mají se školou konfliktní vztah. Opakovaný neúspěch může vést dítě k rezignaci i k problémovému chování nejen ve školním prostředí. Přitom spolupráce rodiny, školy a dítěte je pro jeho vztah (nejen) ke vzdělávání nesmírně důležitá (Šulová a kol., 2014). Systém sociálních služeb může být významným zdrojem podpory na cestě k předcházení či zmírnění školní neúspěšnosti a k podpoře funkční spolupráce rodiny a školy, tj. na cestě k inkluzi.

PŘEDSTAVENÍ DIAKONIE ČCE – STŘEDISKO ZÁPADNÍ ČECHY

Diakonie ČCE – středisko Západní Čechy (dále jen Diakonie Západ – DZ) je nestátní neziskovou organizací poskytující široké spektrum sociálních a dalších veřejně prospěšných služeb v Plzeňském kraji. Jejím zřizovatelem je Diakonie ČCE, druhý největší poskytovatel sociálních služeb v ČR (Diakonie Západ, 2017).

DZ má zkušenost podporou vzdělávání dětí, které opakovaně ve škole selhávají, a osvětou jejich rodičů, proto se stala v projektu Cesty k inkluzi partnerem ZČU a sedmi základních školám v Plzeňském kraji.

REALIZOVANÉ AKTIVITY

Aktivity, které DZ v projektu zaštiťovala, směřovaly jak k znevýhodněným dětem a jejich rodičům, tak k pedagogům partnerských škol. Jednalo se konkrétně o aktivity:

- KA1ii-a: individuální podpora znevýhodněných žáků prostřednictvím průvodce žáka,
- KA4ii: vzdělávací semináře pro rodiče,
- KA4iii: vzdělávací semináře pro pedagogy,
- KA9: zvláštní forma případových konferencí (tzv. Hezká případovka).

Aktivity za DZ koordinoval odborný konzultant.

Stěžejní aktivitou partnerské spolupráce byla pro Diakonii v tomto projektu aktivita KA1 zajišťující mimo jiné průvodce žáků. *Průvodce žáka* se setkával s dítětem v domácím či školním prostředí, dítě podporoval v domácí přípravě na školu, motivoval ho ke smysluplnému trávení volného času a tento čas s ním i trávil. Děti, jejichž rodinám byla aktivita nabízena, byly vytipovány školou – obvykle ve spolupráci s koordinátorem inkluze dotyčné školy a třídními učiteli žáků. Jako funkční se jevílo úvodní setkání rodiče, odborného konzultanta a koordinátora inkluze k osvětlení důvodu nabídky aktivity rodině a naplánování základního rámce realizace aktivity v daném případě. Původně zamýšlená varianta společného setkání i s dítětem, třídním učitelem, popř. asistentem pedagoga, se ukázala jako nerealizovatelná. Důvodem byla obtížnost časově skloubit možnosti všech výše jmenovaných stran s ohledem na potřebu brzkého započetí realizace aktivity u vytipovaných dětí. Odborný konzultant dbal na to, aby byl v těsném kontaktu s třídními učiteli i koordinátorem inkluze, popř. školním speciálním pedagogem či asistentem pedagoga, aby obsah setkávání průvodce s dítětem odpovídal aktuálním potřebám dítěte vyhodnoceným pedagogickými pracovníky školy.

Průvodci žáka za dítětem docházeli obvykle 2x týdně na dobu 2 hodin. Ukazovalo se, že čím častěji průvodci docházejí, tím je podpora efektivnější. Průvodci děti podporovali ve vypracovávání domácích úkolů, přípravě na zkoušení, procvičovali s nimi probíranou látku. Často se setkávali s tím, že dětem chybí základy, proto museli úroveň přizpůsobovat jejich aktuálním možnostem a schopnostem. Zároveň zde byl tlak dětí i rodičů na to, aby podporovali dítě v aktuálně

nezvládaných oblastech učiva. Potýkali se i s časovou náročností, resp. individuálním tempem dítěte a časovými možnostmi všech zúčastněných stran. Individuální forma podpory umožňovala v nejvyšší možné míře respekt pracovního tempa každého dítěte, a zaměření celé pozornosti průvodce k danému dítěti.

Trávení volného času probíhalo individuálně i skupinově (více dvojic průvodců s dětmi) formou nabídky jednorázových zážitkových aktivit. Aktivity byly bezplatné a bylo možné domluvit i doprovod dítěte na aktivitu. Pro mnohé děti byly jedinečnou příležitostí k získání nových zkušeností. I přes z našeho pohledu nízkoprahové nastavení těchto aktivit je někteří rodiče odmítli využít.

Průvodci žáka byli vyhledáváni primárně mezi studenty Pedagogické fakulty ZČU, dále pak na plzeňských gymnáziích. Pro studenty bylo zapojení se jako průvodce žáka příležitostí získat praxi v oblasti individuální podpory dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. V mimoplzeňských školách, kde se nedařilo najít průvodce žáka z řad studentů, se osvědčilo vytipovat možné průvodce žáka za pomoci koordinátora inkluze dané školy z řad asistentů pedagoga či školních asistentů. Pro žádného žáka nebyl průvodce zároveň asistentem. Tím se podařilo realizovat aktivitu na všech pěti partnerských školách, které o ni projevily zájem.

Velice se osvědčila společná a supervizní setkání průvodců žáků, která byla zaměřena jednak na společné zamýšlení se nad otázkami, které výkon práce průvodce přinášel, jednak na možnost vzájemného sdílení především obtíží, se kterými se při výkonu své práce setkávali. Průvodcům studentům bylo třeba osvětlit jak problematiku sociálního znevýhodnění dětí, tak alespoň základy problematiky specifických poruch učení resp. možností rozvoje dílčích funkcí.

Motivace rodičů (dětí zapojených v aktivitě průvodce žáka) k zajištění podmínek pro poskytování podpory průvodcem žáka, vytvoření podmínek pro domácí přípravu a aktivní účasti na ní byly úkolem odborného konzultanta, stejně tak jako opakovaná osvěta v tom, že aktivitu průvodce žáka nelze zúžit pouze na doučování, ale její součástí je i trávení volného času a činnosti zaměřené na rozvoj dítěte. Často odborný konzultant spolupracoval s rodiči na tom, aby se neostýchali komunikovat s učiteli svých dětí i dalšími pedagogickými pracovníky, kteří se ve škole na vzdělávání dítěte podíleli.

Je třeba si znovu uvědomit, že se jednalo o rodiny, ve kterých jsou rodiče často zahlceni existenčními obtížemi a svou energii věnují tomu, aby naplnili alespoň nejzákladnější potřeby svoje a svých dětí. Někteří z nich ani netuší, že by svému dítěti měli věnovat pozornost ve formě povídání, zahrání si hry, výpomoci s vypracováním domácího úkolu či aktivním společným

trávením volného času, protože sami takovou zkušenost nemají. Další část rodičů nemá kompetence k tomu, aby své děti v přípravě na školu podpořila, neboť sami jsou absolventy základního vzdělání nebo dokonce ani nemají povinnou školní docházku splněnu (Němec a kol., 2014). Uvědomujeme si dilema nepřebírání rodičovské zodpovědnosti na jedné straně a zároveň zájem dítěte a uspokojení jeho potřeb na straně druhé. V tomto souhlasíme s Němcem a kol. (2014) a zároveň v dlouhodobém horizontu bylo naší snahou „zkompetentňovat“ rodiče, popř. jim zprostředkovat kontakty na příslušné sociální služby, které je mohou na cestě k sociálnímu začlenění podpořit. Na důležitost nepřebírání rodičovské zodpovědnosti upozorňují i další autoři (např. Kolektiv autorů, 2013). Během projektu bylo v rámci této aktivity celkově podpořeno 43 dětí a zapojeno 39 průvodců žáků.

V rámci KA4 uspořádala DZ pro rodiče nejen žáků z partnerských škol celkem 12 seminářů zaměřených na oblast domácí přípravy a možnosti rozvoje dětí v mimoškolním prostředí. Zájem o tuto aktivitu byl mezi rodiči spíše menší, pro účast byla nakonec klíčová opakovaná motivace rodičů ze strany koordinátorů inkluze příslušné partnerské školy či odborného konzultanta DZ. I tak ze zpětných vazeb pracovníků vyplynulo, že: „ti, kteří by to potřebovali nejvíce, stejně nepřišli“. Seminářů se v průběhu realizace projektu celkově zúčastnilo více než 80 rodičů.

KA4iii znamenala realizaci seminářů pro pedagogy, při kterých jsme se zaměřili zejména na příležitosti pro pedagogy setkávat se jak se zástupci DZ, kteří v jejich lokalitě poskytují relevantní sociální služby, tak také se zástupci OSPOD. Potřeba setkávání a možnosti společné diskuse pedagogů a pracovníků OSPOD vzešla od samotných pedagogů a potvrdila naši zkušenost z jiných projektů. Semináře tak probíhaly formou kulatých stolů, kde všechny strany prezentovaly svou činnost a možnosti podpory znevýhodněných dětí a společně hledaly způsoby, jak v praxi spolupracovat. Setkání v toto formátu reflektovali pedagogové i vedení škol jako velmi přínosné. Stěžejní bylo, že se seminářů mimo vedení škol účastnili zejména třídní učitelé, tedy ti, kteří jsou v nejtěsnějším kontaktu s dětmi a kdo nejčastěji řeší v konkrétních případech žáků dilema ne/oslovení OSPOD. Zároveň bylo efektivní, že se pedagogové potkali s těmi zástupci DZ, kteří poskytují sociální služby bezprostředně dostupné v jejich okolí. Seminářů se zúčastnilo celkem 53 pedagogů z 6 partnerských škol.

Poslední aktivitou, kterou DZ v projektu zaštiťovala, byla zvláštní forma případové konference s účastí dítěte (tzv. Hezká případovka) v rámci KA9. *Hezká případovka* je nástroj pro zapojování dítěte do rozhodovacích procesů, které se ho týkají. Je to setkání dítěte s jeho rodičem, při kterém spolu plánují, jak budou postupovat v situaci, která se jich týká. Setkáním rodinu provází facilitátor (moderátor), dítě se na setkání připravuje s tzv. průvodcem, od kterého se mu dostává takové

podpory, aby mohlo být rodiči rovnocenným partnerem v komunikaci (Preclíková a Kocourková, 2016). Rodiny byly vytipovány ve spolupráci se školou. Motivace rodin k účasti v této aktivitě byla obtížná. Nejvíce rodin, které se aktivity nakonec zúčastnily, oslovil a motivoval odborný konzultant, který s rodinami již spolupracoval v rámci jiných aktivit. Možnými příčinami malého zájmu o zapojení mohla být větší časová náročnost aktivity (příprava dítěte), konání setkání mimo domov, požadavek aktivního zapojení rodičů atd. Tématy, která se při realizaci Hezké případovky ukázala jako pro rodiny důležitá, bylo např. nastavení funkčních pravidel komunikace mezi rodičem a dítětem, domluva na způsobu společného trávení volného času, anebo dohoda ohledně domácí přípravy dítěte na školu. Celkem proběhlo 9 hezkých případovek ve spolupráci se dvěma partnerskými školami. Výstupem byl pro každou zúčastněnou rodinu tzv. *akční plán*, kde si rodič s dítětem naplánovali konkrétní kroky dalšího postupu v řešeném tématu. O tom, jak se dařilo či nedařilo naplnění těchto kroků realizovat, nemáme informace, neboť konání revizních případových konferencí nebylo součástí projektu.

ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Za dobu realizace projektu se nám nejvíce osvědčily ty aktivity, které se konaly v prostoru nejvíce účastníkům blízkém – tedy u nich doma nebo ve škole. O aktivity konané mimo tento prostor nebyl příliš zájem. Funkční bylo obvykle úvodní osobní setkání zúčastněných stran – tedy rodič, koordinátor inkluze a odborný konzultant, a poté pravidelný kontakt odborného konzultanta s třídním učitelem dítěte a docházení odborného konzultanta do rodin zapojených dětí a probírání situací souvisejících se školou společně rodiči. Pozice koordinátora inkluze v naší projektové spolupráci se osvědčila také proto, že tento měl informace o všech dětech se speciálními vzdělávacími potřebami a o možnostech školy jako takové a tyto mohl předávat odbornému konzultantovi, který měl informace stejného druhu za sociální službu. Za velmi užitečné považujeme společná setkávání průvodců žáků, která sloužila k vzájemnému sdílení, posílení motivace a získání vhledu do kontextu vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Jako nejdůležitější se jeví možnost individuální práce průvodce s dítětem, která je nenahraditelná, neboť v nejvyšší možné míře naplňuje požadavek respektu k individuálním vzdělávacím potřebám každého jedince.

LITERATURA

DIAKONIE ZÁPAD (2017). *Výroční zpráva 2017*. [online] Plzeň, Diakonie Západ. [cit. 15. 4. 2019]
Dostupné z: <https://www.diakoniezapad.cz/vyrocnizpravy/>.

- KOLEKTIV AUTORŮ (2013). *Mají na to!: Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ.* [online] Praha, Člověk v tísni, o.p.s. [cit. 18. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.majinato.cz/>.
- NĚMEC, Zbyněk a kol. (2014). *Asistence ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním.* Praha, Nová škola, o.p.s.
- PRECLÍKOVÁ, Julia a Jana KOCOURKOVÁ (2016). *Komunikační bedna a Společné setkání: metodický manuál.* [online] Plzeň, Latus pro rodinu. [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.latusprorodinu.cz/category/komunikacni-bedna/>.
- ŠULOVÁ, Lenka a kol. (2014). *Význam domácí přípravy pro začínajícího školáka.* Praha, Wolters Kluwer.